

رد مذهب حکما

محمد تقی مجلسی رحمته الله

تحقیق و تصحیح:

رضا مختاری خویی

www.ketab.ir

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه

عنوان و نام پدیدآور

مشخصات نشر

مشخصات ظاهری

شابک

وضعیت فهرست نویسی

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

شناسه افزوده

رده بندی کنگره

رده بندی دیویی

شماره کتابشناسی ملی

مجلس، محمدتقی بن مقصودعلی، ۱۰۰۲-۱۰۷۰ق.

رد مذهب حکما/ محمدتقی مجلسی؛ تحقیق و تصحیح رضا مختاری خویی.

تهران: مکتبه الصدیقه الشهیده، ۱۳۸۸.

۱۲۶ ص: ۵/۱۴۵۸۲۱ س.م.

۱۵۰۰۰۰ ریال 9-2-95199-622-978.

فیبا

فلسفه اسلامی - دفاعیه‌ها و ردیه‌ها

Islamic philosophy - Apologetic works

فلسفه اسلامی - متون قدیمی تا قرن ۱۴

Islamic philosophy - Early works to 20th century

مختاری، رضا، ۱۳۷۰ - مصحح

BBR1۳۸

۱۸۹/۱

۵۷۳۱۳۶۶

پیشگفتار

امروزه بعضا سخنانی درباره رکود و عدم پویایی در فلسفه و عرفان اسلامی مطرح می شود که لزوم بازبینی و دقت نظر در مسائل مرتبط با این دو حیطه را دارد، از نظر ما دلیل این رکود و تکرار و عدم پویایی از حالات زیر خارج نیست:

فرض اول: میدان ندادن به طرح انتقادات و بهاء ندادن به آنها.

فرض دوم: نبود انتقادات و محدود شدن آن به چند شبهه ای که بارها توسط فلاسفه و عرفا جواب داده شده است.

فرض سوم: قانع کننده نبودن جواب های فلسفه و عرفان برای حیات علمی امروزی و لزوم بازبینی در زبان پاسخگویی.

فرض چهارم: تقدس بخشی به فلسفه و عرفان و در نتیجه،

عدم انگیزه و بعضا احساس نوعی ترس از تجهیل شدن و بالطبع مطرح نکردن انتقادات.

فرض پنجم: کامل بودن فلسفه و عرفان اسلامی و عدم درک

صحیح از آن توسط منتقدین و در نتیجه، اشکال به فلسفه و عرفان و مخالفت با آن.

فرض ششم: تلفیقی از دو یا چند فرض از فروض مذکور.

• طرح احیاء نسخ خطی نقد فلسفه و عرفان، و فواید آن:

دلیل رکود و عدم پویایی فلسفه و عرفان اسلامی را هر کدام از فرضی‌های فوق بدانیم نقش مؤثر احیاء نسخ خطی در ایجاد فضایی جدید و مناسب بدیهی خواهد بود، چه از باب طرح ایده‌ها و نقدهای جدید و لزوم پاسخ‌گویی به آن‌ها، و چه از جهت بیان مجدد پاسخ‌ها به زبانی دیگر.

به بیانی دیگر خود این نسخ قطعاً پویایی در کلام و فلسفه را به ارمغان خواهد آورد و موجبات رشد و تکاپوی علمی را در پی خواهد داشت.

• چالش‌های پیش رو و نحوه مواجهه با آن‌ها:

نسخ خطی و فضای موجود و حاکم در آن بعضاً در تضاد شدید با معتقدات امروزی است و بعضاً شاهد برخوردهای تندی مخصوصاً با فلاسفه و عرفای غیر شیعی از جانب منتقدان هستیم؛ مثلاً پدر مرحوم علامه مجلسی در رساله «ردّ مذهب حکما» بعد از مطرح کردن اشکالات علمی برخی مطالب ابن سینا، وی را ملعون و شرابخواری خطاب می‌کند که سخنانش خلاف عقل و نقل است یا مرحوم آقا جمال خوانساری با اینکه خود از حکما به حساب می‌آید در رساله «انتقاد بر فلاسفه» پس از بررسی سخنان فلاسفه، قائل به وحدت وجود را بی‌دین می‌خواند.

عده‌ای از محققین هنگام مواجهه با مطالبی که آن را شاذ می‌دانند و یا مخالف با عقاید و باورهای خود می‌بینند اقدام به حذف و سانسور مطالب نسخ خطی می‌کنند. این کار علاوه بر ظلم بر صاحب کتاب و خیانت به جامعه علمی، وجهه علمی محقق را نیز به مخاطره می‌اندازد.

آنچه را که ما به عنوان رسالت خود به عنوان محقق و مصحح این نسخ تعریف کرده‌ایم احیاء نسخه و تحقیق آن به بهترین نحو خواهد بود به طوری که در این مرحله از کار، خود را همسو و هم‌فکر با صاحب رساله تصور کرده و باید نسخه‌ای احیاء کنیم که اگر روزی مثلاً مرحوم مجلسی کتاب چاپ شده «ردّ مذهب حکما» را ملاحظه کرد احساس رضایت نسبت به کار محقق و مصحح را داشته باشد. لازمه این مرحله از کار، تقویت مطلب و نوشتار صاحب نسخه است. مثلاً وقتی مجلسی پدر به نقد ابن سینا به خاطر انکار حدوث عالم می‌پردازد محقق می‌تواند در اینجا دورویکرد اتخاذ کند:

۱. آمدن به کمک ابن سینا و بیان اینکه مراد او حدوث زمانی است نه حدوث ذاتی؛ و بیان اینکه این دو متفاوت از هم می‌باشند، و مثلاً مرحوم مجلسی مراد ابن سینا را درک نکرده است.

۲. تکمیل استدلال مرحوم مجلسی با ذکر شواهدی از کتب ابن سینا که انکار حدوث عالم کرده است، و البته داوری نکردن میان او و

ابن سینا، به عنوان محقق و مصحح نسخه (یعنی در مقام تصحیح نسخه کاری به صحت انتقاد نخواهیم داشت).

بدیهی است انتخاب رویکرد دوم دارای مزایای بیشتری خواهد بود:

۱. اصل هدف که ارائه انتقادات علما و بزرگان دین به فلسفه و عرفان بود حاصل خواهد شد.

۲. عدم سوگیری فلسفی در احیاء نسخه باعث از دست ندادن مخاطبینی که منتقد فلسفه هستند خواهد شد.

۳. نسخه احیاء شده به عنوان منبعی خواهد بود که در اختیار جامعه علمی قرار می‌گیرد تا خود مورد نقد و نظر گروه‌های موافق و مخالف قرار گیرد و موافقان در تأیید آن و منتقدین در نقد آن قلم بزنند.

البته تذکر این نکته در مقدمه ضروری است که هدف از تصحیح نسخه صرفاً عرضه افکار و اندیشه جدید به عرصه علم و دانش خواهد بود و نقد و داوری درباره آن مجالی دیگر می‌طلبد. نمونه قدیمی این نحوه از کار که امروزه از آن تعبیر به روش و دید اروپایی می‌شود شرح خواجه بر اشارات است، مشی ما نیز در احیای نسخه این بوده که تا بتوانیم استدلال مؤلف را تکمیل و قدرت ببخشیم.

چند تذکر و ملاحظه:

بدیهی است نباید انتظار داشت در هر نسخه خطی با فوجی از مطالب بکرو ناب روبرو شد، بعضا پیش می‌آید در یک نسخه ۱۰۰ صفحه‌ای برای متخصص آن علم فقط چند مطلب جالب و قابل توجه وجود دارد. باید توجه داشت کارکرد احیاء این نسخ فقط نقد فلسفه و عرفان نخواهد بود بلکه سبب آشنایی با دید و فضای حاکم بر اندیشه و ذهن نویسنده می‌شود و نیز می‌تواند بیانگر فضایی از جو حاکم در عصر نویسنده باشد.

اهمیت بسیاری از این نسخ را می‌توان شخصیت نویسنده نیز دانست، اینکه مثلاً مرحوم مجلسی پدر یا آقا جمال خوانساری رساله‌هایی در نقد فلسفه دارند و یا صرف آگاهی از مخالفت مرحوم مجلسی با منطق، بسیار جالب خواهد بود و مطالعه این آثار برای بسیاری از اهل علم مورد اشتیاق است هر چند که ادله نقد در نزد ایشان مورد قبول هم واقع نشود. بسیاری از این نسخ مطالبی دارند که علاوه بر بعد فلسفی و کلامی به عمق بخشی تحلیل‌های اجتماعی نیز کمک خواهند کرد و فواید آن منحصر در علم و رشته‌ای خاص نخواهد بود. مثلاً مواجهه با این مطلب که تعداد بالای ازدواج‌های فتحعلی شاه پاسخی بود به درخواست میرزای قمی از مردم برای سامان بخشیدن و رسیدگی کردن به وضعیت زنان بیوه که در جامعه

آن روز تعدادشان بالا رفته بود می تواند نگاه ها را به موضوع شهوترانی و حرمسرای فتحعلی شاه که در برخی کتب تاریخی آمده تغییر دهد. امید است با احیاء کتب خطی باقی مانده از علما و بزرگان اسلام خدمتی به اعتلاء و ترویج بیشتر تشیع کرده باشیم.

گروه پژوهشی انتشارات مکتبة الصدیقة الشهيدة